

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'255.4-051(477)“18/19”І.Франко:821.134.2“15/16”-3

ІВАН ФРАНКО ТА ІСПАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Ярема Кравець

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра світової літератури,
вул. Університетська, 1/431, Львів 79000, Україна,
e-mail: svitlit@franko.lviv.ua*

Досліджено іспанські зацікавлення І. Франка, які відобразились у численних судженнях письменника про місце у світовому літературному процесі трьох найвидатніших представників іспанської літератури – М. де Сервантеса, Лопе де Веги та П. де Кальдерона. Окрім таких зацікавлень, І. Франко зробив “вільну переробку з прози на вірш головної основи першої часті та закінчення другої часті “Дон-Кіхота”, літературну переробку драми П. де Кальдерона “Саламейський алкальд”, переклав деякі зразки іспанських романсів та португальських народних пісень. Останні привабили вже хворого письменника грайливістю розповіді, кумедністю ситуацій, “перевдяганням-вгадуванням”, сюжетними лініями традиційними у світовій літературі.

Ключові слова: Іван Франко, іспанська література, європейський роман, “Дон-Кіхот”, літературна переробка, П. де Кальдерон, піренейський фольклор.

Франкові зацікавлення іспанською літературою стосуються трьох найвидатніших її представників – Мігуеля де Сервантеса (1564–1616), Лопе де Веги (1562–1635) – майстрів літератури Відродження, драматурга іспанського XVII ст. Педро де Кальдерона (1600–1681), а також й іспанського фольклору. Як зазначав В. Харитонов, один із дослідників іспанської літератури, Іван Франко звертався до трьох ключових періодів історії піренейських літератур того часу: початків Відродження з “романсеро”, основи піренейських ренесансних літератур, до вершини їхнього розвитку – “Дон-Кіхота” Сервантеса, до П. де Кальдерона, чия творчість є своєрідним підсумком Ренесансу.

Такі зацікавлення І. Франка вже знаходили трактування в окремих літературознавчих працях. Варто насамперед згадати цікаве дослідження академіка М. Возняка про Франкову переробку драми П. де Кальдерона, в якому автор подавав і неопублікований текст українського прочитання твору іспанського драматурга [2].

Коротка розповідь про переклади І. Франка іспанських романсів та його переробку “Дон-Кіхота” М. де Сервантеса містилася у монографії І. Журавської “Іван Франко і зарубіжні літератури” (1961). Дослідниця торкнулася тієї ж проблеми у своєму виступі, виголошеному на Міжнародному симпозіумі ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 року) “Іван Франко і світова література” [5]. Треба, безперечно, згадати і статтю В. Харитонова “Іван Франко та іспанське Відродження” [25] та його кандидатську дисертацію про піренейський фольклор і літературу іспанського Ренесансу у спадщині І. Франка, захищену того ж року. Учений виступив на згаданому вже нами Міжнародному симпозіумі “Іван Франко і світова література” із доповіддю про театр П. де Кальдерона у перекладацькій спадщині І. Франка [26].

Із закордонних публікацій, дотичних до цієї теми, згадаймо іспаномовну статтю українського літературознавця Д. Бучинського [27], публікацію А. Меннінга Кларенса

[28] “La obra literaria de Ivan Franko”, що була перекладом його ж англomовної статті, надрукованої того ж року в “Ukrainian Quartely” (т. 12, № 2, червень); статтю В. Безушка з паризького “Українського слова” [1] та його ж англomовну статтю “Miguel de Cervantes and Ivan Franko” із “Ukrainian Weekly” (січні № 12, 22, 26 за той самий рік). Не можна оминати і енциклопедичну статтю про І. Франка в “Enciclopedia Universal ilustrada Europeo-Americana. – Barcelona, 1924” (т. 24, с. 1127).

М. де Сервантес постійно присутній у Франкових дослідженнях з 1891 по 1906 роки, однак чисто сервантівський матеріал у літературознавчій спадщині І. Франка був поданий як передмова до поеми “Пригоди Дон-Кіхота”, віршованої переробки твору іспанського письменника. Пояснення щодо опрацювання цього сюжету Каменяр долучив до третього видання свого переспіву, датованого його 22 травня 1913 року, зазначаючи, що це “свобідна переробка головної основи першої часті та закінчення другої часті повісті, переробка з прози на вірші, уложені на віршець іспанських народних романсів” [20, с. 170].

Що ж до самої передмови, то в ній І. Франко окреслював переважно життєпис письменника з розповіддю про битву під Лепанто, його полонення морськими розбійниками, початок роботи над “Дон-Кіхотом” тощо. Критик не торкався літературознавчих питань стосовно особливостей роману М. де Сервантеса за винятком хіба що останнього абзацу, в якому писав: “Дон Кіхот” Сервантеса се перша повість у новіших значенні того слова і один із творів людського духу. Сатира на романтичні та далекі від дійсного життя лицарські повісті, якими кілька сот літ зачитувалася вся Європа, поглиблюється і розширюється тут ступенево в величній малюнок боротьби між благородними поривами чуття та твердою дійсністю, між поезією й прозою життя” [20, с. 169].

Усі наступні згадки про іспанського письменника і його безсмертний роман знаходимо у статтях “Тополя” Т. Шевченка (1890), “Етимологія і фонетика в южноруській літературі” (1894), “Принципи і безпринципність” (1903), “До історії українського вертепу XVIII в.” (1906), “Вол. Самійленко. Проба характеристики” (1906) та праці “Іван Вишенський і його твори” (1892).

У своїх сервантесівських студіях І. Франко насамперед акцентував увагу на індивідуальній характеристиці роману М. де Сервантеса, в якому іспанський письменник, послуговуючись традиційними елементами, дав “тим елементам якнайбільше своєї індивідуальної окраски” [24, с. 77]; критик наголошував зокрема і на майстерності та колоритності мови автора “Дон-Кіхота”, маючи на увазі “приповідки, котрі на кожнім кроці так щедро сиплються з уст Санчо Панси в знаменитому романі Сервантеса” [16, с. 56].

Особливий інтерес І. Франка викликала і така особливість сервантесівського роману, як панорамність зображення “суспільного, політичного та духовного життя, списаного з певної точки” [10, с. 203]. Подібну майстерність зображення І. Франко вбачав в іспанському “Дон-Кіхоті” або Гейнєвій поемі “Deutschland”. Ще одну вартісну думку про сам образ Дон Кіхота і його функціональне навантаження, І. Франко подавав у статті “Принципи і безпринципність”, говорячи про одне із найголовніших завдань літератури робити психологічний аналіз соціальних явищ, показувати, як “факти громадського життя відбиваються в душі й свідомості одиниці, і навпаки, як в душі тої одиниці зароджуються й виростають нові події соціальної категорії” [21, с. 363]. Звертаючись до Сервантесового “Дон-Кіхота” як до “найкращого типу старої літератури” [21, с. 363], І. Франко пропонував глибше розуміння функціонального навантаження головного героя: це не божевільний, який своїми дивацтвами здобув саме таку характеристику

М. де Сервантеса, а “засліплений ідеаліст, який вступив на боротьбу із “твердим порядком дійсного світу” [21, с. 363].

Програмними щодо трактування І. Франком проблематики роману М. де Сервантеса можна вважати ті окремі судження, які український письменник виклав на сторінках своєї знаної статті “Влада землі в сучасному романі”, вперше надрукованої польською мовою в журналі “Mysl” 1891 року. У цій статті І. Франко трактував “одне з найцікавіших явищ сучасної європейської літератури – про відтворення в ній... влади землі над людиною” [9, с. 176]. Вважаючи, що для “кращого зрозуміння подальших думок” варто подати картину сучасного роману, письменник присвятив йому розлогий розділ, розпочинаючи його від розквіту грецького роману, розповіддю про християнський роман, а далі про французький лицарський роман, що панував у Західній Європі “майже до кінця XVI ст., коли геніальний Сервантес поклав йому край своїм Дон-Кіхотом” [9, с. 178].

Характеристику “Дон-Кіхота” у цій Франковій статті можна вважати найповнішою оцінкою славнозвісного роману українським письменником, яка ґрунтується на таких тезах критика:

“Дон-Кіхот” не тільки перший і найвизначніший гумористичний роман <...>. Це був перший рішучий крок до реалістичного зображення справжнього життя і народу; це був і перший роман, в якому автор спробував більше заглибитися в характер свого героя, показати і його симпатичні, навіть благородні риси і висловити устами свого героя або інших дійових осіб ряд критичних та позитивних думок про стан тодішнього суспільства, його потреби і прагнення; це перший роман новішого крою, це суспільно-психологічний твір; так само, як християнський роман, “Дон-Кіхот” випередив свою добу. Широка громадськість сміялася з його пригод, не звернувши уваги на високі та гуманістичні ідеї; під впливом “Дон-Кіхота” розвинувся... плоско гумористичний злодійський роман, який знову запанував у Європі і протримався в ній майже два століття; французькі реалісти та великі критики (Сент-Бев і Тен. – Я. К.) розширили межі роману в небувалій досі спосіб; “одночас вони поглибили цей роман, удосконалили метод творчості й разом вивели на шлях, передбачуваний Сервантесом, а саме – на шлях суспільно-психологічних дослідів”. І далі: “Сучасний роман створений цими великими письменниками, обіймає все, що називається людським життям”.

В обширному листі до редактора видавництва “Herders Konversations Lexicon”, написаному 18 січня 1909 року, який був справжньою автобіографією І. Франка в епістолярній формі, український письменник так пояснив своє зацікавлення твором Сервантеса: “нахил до популяризації в 90-рр. привів до того, що я робив популярні поетичні переробки з європейських і східних поетичних творів, а саме: “Лиса Микити” – на підставі старофранцузької поеми про Ренара, “Абу-Касимових капців”, де коротку арабську казку переробив в широку поему, “Дон-Кіхота” Сервантеса, де я обробив віршами низку пригод першої частини та кінець другого тому і, нарешті, переробив другу східну казку з “Тисячі й одного дня” – “Коваля Басіма” також в чималу гумористичну поему. Ці переробки зустрінуті були великими похвалами...” [14, с. 364].

“Пригоди Дон-Кіхота” вперше було надруковано у журналі “Дзвінок” (1891, № 2–7; 9; 11–23). Наступного року цей же текст без змін видано окремою книжкою з передмовою “Мігуель Сервантес і його “Дон-Кіхот”. Друге виправлене і доповнене видання поеми (“Пригоди Дон-Кіхота” з іспанської переробив І. Франко) вийшло 1899 року у Львові, а третє, також поправлене, – 1913 року.

25 лютого 1892 року в листі до М. П. Драгоманова І. Франко запитував, чи той одержав “Дон-Кіхота”, висланого 23 лютого. Йшлося про окреме видання перекладу, що

з'явилося 1892 року у Львові під назвою “Сервантес М. Пригоди Дон-Кіхота” (Львів, 1892).

Повертаючись до цієї ж теми в листі до того ж адресата від 5 квітня 1892 року, І. Франко писав: “Щире спасибі Вам за Ваш суд о моїх торічних продуктах поетичних. Я з Вами зовсім згоджуюсь і щодо “Дон-Кіхота”, і щодо казки. “Дон-Кіхотом” я сам дуже невдоволений і взявся до нього дуже нерадо, тільки на наполягання Шухевича*. Я знав, що в рифмованій переробці, та й ще для молодезі, не зможу дати вірного відбиття того високого образу, котрий змалював Сервантес. Правда й те, що спочатку, в першій половині першого тому і у Сервантеса Дон-Кіхот виходить мало чим більше від дурня, і тільки з часом, особливо в другому томі, росте в велетня, а мені прийшлося переповідати власне сю першу половину першого тому. Та проте я не перечу, що мій Дон-Кіхот вийшов не таким, як би був повинен і яким я сам бажав його вивести” [13, с. 326].

Стосовно цих сумнівів І. Франка доречно згадати ґрунтовну розвідку про роман М. де Сервантеса в науковій і творчій спадщині Каменяра, яку виголосив на Міжнародному франківському симпозиумі 1986 року М. Сулима. Автор дослідження дав короткий огляд образів та мотивів “Дон-Кіхота”, які І. Франко використовував у своїх статтях ще до своєї “віршованої переробки славетного твору” [7, с. 373], а також порівнював перші та наступні варіанти Франкової віршованої переробки “Дон-Кіхота”, що дало підстави виявити у письменника не лише глибше стилістичне опрацювання тексту, але й “наполегливе вдосконалення... ритмічного малюнка переспіву” [7, с. 374], орієнтуючись на вірш іспанських народних пісень, а саме “4-стопний хорей, що набув популярності в Європі ХІХ ст.” [7, с. 374].

Творчості Лопе де Веги (1562–1635) І. Франко побіжно торкнувся у двох статтях – “Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман і його літературна історія” (1895) та “Нова чеська література і її розвиток. Ярослав Врхліцький, його життя і творчість. “Бар-Кохба”.

Говорячи у першій статті про переклади тієї повісті різними мовами, автор згадував, що в Іспанії та Португалії “наша повість також здавна тішилася чималою популярністю”, зокрема “знаменитий поет Лопе де Вега переробив її на драму під заголовком “Barlan y Josafá” [9, с. 427]. І дещо далі І. Франко зазначав, що англійський фольклорист Йосиф Джекобс, автор передмови до текстів англійських переробок повісті про Варлаама і Йоасафа, вбачав у драмі Лопе де Веги “Barlan y Josaphá” “одне з джерел знаменитої Кальдеронової “Життя – то сон” (написаної 1636 р.)” [8, с. 459].

Цікаву характеристику іспанського драматурга І. Франко дав у згаданій вище статті про чеського поета, залучаючи Лопе де Вега до тих поетів, які своєю творчістю охопили “широке поле”, а для них самих були характерними “пильність пера і плодючість фантазії”. Подаючи деякі аналогії ще й із “писательством Ганса Сакса”, І. Франко зазначав, що, як і про чеського поета, так і про Лопе де Вега можна сказати, що “він один із найбільших гуртівників літературних тем і форм, яких видала людскість, один із наймогутніших посередників у міжнароднім обміні літературного добра” [17, с. 438–439].

Франкові зацікавлення творчістю основоположника іспанської національної драматургії знайшло своє місце і в перекладацькій практиці українського письменника. Як бачимо із листування І. Франка, він обдумував переклад драми Лопе де Веги “Фу-

* В. О. Шухевич редагував “Дзвінок”, де протягом 1891 року (№ 2–23) друкувався Франків переспів “Дон-Кіхота”.

енте Овехуна”. У своєму листі від 6 грудня 1893 р. до товариства “Руська бесіда” І. Франко писав: “До мая 1894 року обов’язуюся приготувати для театру три оригінальні штуки, з котрих кожна заповнить цілий вечір, а три переробки з класичних авторів драматичних інших народів. <...> Щодо драм чужоземних, котрі я взявся б приладити для нашої сцени (не перекласти, а переробити!), то у мене в плані є ось які штуки: 4. “Війт заламейський”, драма в 5 діях Кальдерона де ла Барка, в котрій виставлений чудесний тип селянина. 5. “Фуенте Овехуна”, драма в 5 діях Лопе де Вега, де показані панцизняні надужиття і бунт селян проти них. 6. “Віндзорські куми”, комедія в 5 діях Шекспіра” [15, с. 438–439].

Подібну інформацію І. Франко повторював і в листі від 13 січня 1894 року до Михайла Павлика: “Я зробив контракт з “Руською бесідою” на достарчення трьох драм оригінальних і трьох переробок до мая. ...До перекладів я вибрав Кальдерона “Війт заламейський”, Лопе де Вега “Фуенте Овехуна” і Шекспіра “Віндзорські куми”. Як бачите, роботи досить” [12, с. 447–448].

Знаємо, що із задуманих творів І. Франко переклав тільки драму Кальдерона де ла Барка “Війт заламейський”.

І. Франко декілька разів згадував П. де Кальдерона у своїх критичних працях; у статті “Тополя” Т. Шевченка”, написаній в лютому-березні 1890 р., письменник перераховував, зокрема, важливіші твори світової культури, що з’являлися як наслідок концентрації, скорочення елементів, форм і мотивів, які творилися “цілі століття і вимагали праці соток голів” [24, с. 77]. Такими творами були “Divina Commedia” Данте, драми В. Шекспіра і П. де Кальдерона, романи М. де Сервантеса і Тірсо де Моліна, новели Дж. Боккаччо і Дж. Чосера, твори, “в котрих на кожному кроці пробивається могутча індивідуальність авторів” [24, с. 78].

Трохи нижче, І. Франко ставить П. де Кальдерона поряд із Данте в літературі італійській, із В. Шекспіром в англійській, з Т. Шевченком в українській як письменника в чийх творах “елемент традиційний і щодо змісту і щодо форми ще дуже сильний і замітний, але (разом з тим виступає і) його могутча, світла індивідуальність” [24, с. 78].

Велетом рівним В. Шекспірові і Данте І. Франко називав П. де Кальдерона у статті 1894 року “Доповіді Міріама”, говорячи про поняття символу в поезії. Письменник торкається творчості П. де Кальдерона й у вже згаданій праці 1895 року “Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман і його літературна історія” [8, с. 459].

Цікаву інформацію про П. де Кальдерона знаходимо і в статті І. Франка “Поезія XIX віку і її головні представники” (приблизно 1895–1899 роки), де в другому розділі український письменник так писав про німецьку поезію: “Праці (братів Грімм. – Я. К.) високо підняли в Німеччині студії національної старовини, а далі й історії і етнографії, що мусило мати вплив і на розвій літератури. Одночасно брати Шлегелі, а за ними й другі молодші сили сягають і поза границі німецької народності. Август Вільгельм Шлегель і Тік перекладають Шекспіра, Грімм перекладає деякі драми Кальдерона і романтичні епопеї італійські: Боярда, Аріоста і Тасса” [19, с. 505].

У статті 1902 року “Святий Климент у Корсуні” (причинок до історії старохристиянської легенди) І. Франко писав: “Сей цикл легенд, де головними моментами являються: змагання до надлюдського знання й надлюдської сили, союз із демоном, пізнання його безсильності і поворот до Бога, сплотив у середніх віках купу легенд про чарівників та чорнокнижників, що запродували свою душу чортові <...>, а також кілька творів високої поетичної стійності, що зробились тривким набутком світової літератури. Один із сих творів, се драма іспанця Кальдерона “El Mago prodigioso” [“Чудодійний маг”]; в

І. Франка – “Волхв-чудотворець”], що була майстерною драматичною переробкою легенди про Кипріяна” [22, с. 114–115].

Примітку, причетну до творчості П. де Кальдерона, І. Франко давав у Пролозі до свого перекладу “Дон-Кіхота” видання 1913 року, пояснюючи ім’я Педро Креспо: “Педро Креспо – герой славної драми Кальдерона “Війт заламейський”, переробленої мною також на нашу мову і кілька разів виставлюваної на сцені” [20, с. 172].

Знаємо, що у першій половині 90-х років, після деякої перерви повернувшись до драматургії, І. Франко взявся активно поповнювати театральний репертуар оригінальними та перекладними п’єсами. У той час він також виступив зі статтями про стан і завдання українського театру. З огляду на суспільну загостреність драматичних творів у Галичині чинилися всілякі перешкоди їхній публікації, деякі з них за життя письменника так і не потрапили на сцену. “Війт заламейський” у перекладі І. Франка мав щасливішу долю. Насправді, це вільна переробка драми П. де Кальдерона “Саламейський алькальд”, над якою І. Франко працював до березня 1894 року.

І. Франко захоплений своїм творчим проектом; повідомлення про цю роботу наповнюють його листування 1893 року. Навесні 1894 року І. Франко писав до М. Драгоманова та А. Кримського:

Лист до М. П. Драгоманова Львів, 11,19 березня 1894 р.

“Я тим часом скінчив переробку Кальдеронового “Alcalde de Zalamea”. Як думаєте, пустить його поліція та цензура польська? Якби пустила, то я мав би повну сатисфакцію за обі мої оригінальні штуки, хоч плата за переробку мізерна – 50 гульденів” [13, с. 473].

Лист до А. Ю. Кримського Львів, 22 березня 1894 р.

“Я зладив дві штуки оригінальні. За першу заплатили, та цензура поліційна її заборонила. Тоді “Бесіда” відкинула й сама другу і не платить і за третю (переробку “Кальдеронового “Заламейського війта”)” [11, с. 482].

Для своєї переробки український письменник скористався не іспанським оригіналом, а німецьким віршованим перекладом, який зберігається в його особистій бібліотеці за № 56. Літературознавці-дослідники творчості І. Франка стверджують що український письменник міг мати перед собою й інші тексти П. де Кальдерона. На відміну од віршованих іспанського оригіналу і німецького перекладу українська переробка прозова*.

Наприкінці березня 1894 року, невдовзі після закінчення “Війта Заламейського”, І. Франко передав рукопис драми театрові “Руська бесіда”, в репертуарі якого вона трималася довший за інші п’єси час і, як повідомляла преса, мала значний успіх у глядачів. Після першої вистави Кальдеронового твору в газеті “Kurjer Lwowski” (30 травня 1894 року) повідомлялося: “Переробка полягала на деяких скороченнях у монологів і діалогів <...>. Наскільки можна було думати по нещодавній виставі, ця переробка надається добре для української сцени й архітвір Кальдерона виглядає на сцені як образ нашої теперішньої дійсності, піднесений на одну скалю над рівень повсякденності й овіяний блиском безсмертної поезії” [6, с. 432].

Порівняно із текстом першотвору у Франковому переспіві “Саламейського алькальда” маємо низку відмінностей: п’ять дій замість трьох хорнад іспанського

---

* Про окремі аспекти українських зацікавлень творчістю П. де Кальдерона дивіться, зокрема, Я. Кравець. Кальдеронівські студії Івана Франка та Василя Щурата // ЗНТШ. – Львів, 2005. – Т. ССЛ (праці філологічної секції). – С. 596–603.

оригіналу за рахунок перенесення декількох сцен першої хорнади у другу дію українського переспіву, тощо. Перша сцена із другої хорнади (“Дон Мендо. Нуньйо”) у Франковому перекладі є вже “явою сьомою” другої дії. Те саме із третьою дією, яка містить сцени 14–24 другої хорнади іспанського оригіналу. Четверта дія в І. Франка розпочинається неіснуючою в іспанському оригіналі сценою благань Ізабелли, яка на галяві, серед лісу, звертається з проханням до капітана, котрий її викрав, відпустити її в село до батька. Натомість у цій дії нема першої сцени третьої хорнади оригіналу – “Лісова гуцавина. Плач Ізабелли”. П’ята дія Франкового переспіву вмістила сцени 5–18 останньої третьої хорнади іспанського оригіналу.

Як бачимо, надавши своєму переспіву дві додаткові дії, І. Франко робив текст твору динамічнішим, придатнішим для сценічного втілення, доступнішим глядачеві. Цьому також сприяла, безперечно, українізація тексту – значне наповнення тексту народними прислів’ями і зворотами, пестливими словами, вкраплення зразків українського фольклору, побутових реалій тощо (мелодія М. Лисенка “Плине качур по Дунаю” (ява перша другої дії), чи спів за сценою “Я собі гадав Що зоря зійшла, А то ж гарна Ізабелла По воду вийшла” (ява дванадцята тієї ж дії)). Приховано смислове спрямування, гадаємо, мало й перейменування у переспіві І. Франка на Івася молодого месника Хуана, сина Педро Креспо.

Цікаві деталі стосовно роботи І. Франка над переробкою Кальдеронової драми подав у згаданому вже у цій статті дослідженні “Франкова переробка драми Кальдерона” академік М. Возняк, зокрема щодо пристосування колізії твору до вимог тогочасного стану української сцени в Наддністрянщині та її глядачів. Автор дослідження писав: “Зберігаючи увесь кістяк дії драми Кальдерона з її випадковими розв’язками, Франко звернув особливу увагу на її моральну проповідь, ведучи систематично свою переробку до того, щоб наддністрянський селянин відчув свою людську гідність і всіма силами захищав свою честь і права перед польською шляхтою і панамі, перед австрійськими урядовцями і військом” [2, с. 152]. Варта уваги і та рецензія, яку з приводу першої вистави “Війта заламейського” у Львові помістив “Kujęł Iwowski”, очевидно, як зазначив М. Возняк, не без подачі І. Франка [2, с. 152].

Отже, як зауважив дослідник іспанської літератури В. Харитонов, “драма Кальдерона повинна була набрати в переробці сучасного звучання, не втративши свого історичного і національного колориту. Автор переробки вирішив ці проблеми за допомогою переважно композиційних змін, при дбайливому збереженні кальдеронівської манери ліпити характери, соціального звучання і естетичних засад оригіналу” [25, с. 49], до того ж “Франко з великою увагою поставився до його художньої специфіки і в жодній сцені не викривив основного характеру конфліктів, намагаючись передати внутрішні мотиви вчинків героїв” [25, с. 49].

Зацікавлення І. Франка іспанською літературою не обмежувалися лише трьома згаданими видатними постатями літератури Іспанії оскільки стосувалися й окремих іспанських поетичних творів. Серед перекладацької іспаномовної спадщини Каменяра бачимо зразки іспанських романсів “Вірна жінка”, “В’язень”, “Добра дочка”, “Засуджений”, “Зачарована”, “Невірна”, “Нещаслива за мужем”, “Одурена”, “По страті милої”, “Сердита королівна” та маврський романс “Альканзор і Заїда”.

Тематично ці переклади об’єднані спільною настроєвістю, характерною для такого поетичного жанру: грайливість розповіді; ведення діалогу; кумедність ситуації із про-

тиставленням вишуканої манірності плебейській простоті; елементи вгадування та перевдягання, що стануть згодом підставовими елементами іспанського театру Відродження.

Переклади іспанських романсів належать до липня 1914 року; як пояснював сам І. Франко, вони були перекладені із збірки О. Л. Б. Вольфора “Halle der Völker”, укладач добірки взяв їх із видання “Cancionero de Romances Anveres” (1555) та Böhl de Faber. Floresta de Rimas Antiquas Castellanas (1820–25). Що ж до маврського романсу “Альканзор і Заїда”, то написання твору позначене І. Франком дещо пізнішим часом – 29 жовтня 1914 року. Усі вони довгий час залишалися в рукописному вигляді.

У примітках до тому 10 зібрання творів І. Франка у п'ятдесяти томах зазначено, що романси “Добра дочка” та “Вірна жінка” вперше друкувалися у томі XV творів письменника у двадцяти томах (К., 1955). Переклади всіх інших іспанських романсів уперше було надруковано у томі IV “Літературної спадщини письменника” (К., 1967). Балада “Альканзор і Заїда”, визначена як маврський романс, що є перекладом І. Франка з англійської переробки “одного з найпоширеніших так званих “мавританських” романсів серії про Сайде і Саїда”, теж вперше була надрукована у томі IV кн. “Літературна спадщина”.

Франкові зацікавлення романськими літературами сягали і португальських народних пісень, “свобідну переробку” яких І. Франко датував 17–18 жовтня 1914 року. У примітці до пісні “Три замки” поет вказував на мюнхенську добірку 1865 року Макса Вальдштайна з вільною переробкою португальських та каталонських народних пісень (“Volkslieder der Portugiesen und Catalanen in freien Nachdichtungen”). Переспів останньої пісні “Почала без мужа”, датований 24 жовтня того ж року, подавався без літературного джерела.

“Дівчина-воячка” (португальська народна пісня), “Три замки”, “Згорів інфант”, цикл народних пісень, “Пілігрим”, “Поворот”, “Почала без мужа” – уперше були надруковані у томі XV творів письменника видання 1955 року. Пісня “Поворот” вперше зазвучала в газеті “Літературна Україна” 28 травня 1965 р. Переклади усіх інших пісень опубліковано у виданні “Літературна спадщина” Івана Франка. – К.: Наукова думка, 1967. – Т. 4).

Португальські народні пісні, певно, приваблювали І. Франка своїм традиційним сюжетом, знаним у світовій літературі: скажімо, “Дівчина-воячка” із перевдяганням найстаршої доньки графа Дароса у хороброго лицаря, який мужньо виступає на захист Арагони у війні із Францією (порівняймо “Гражина” А. Міцкевича); порятунком молодої дружини Арцізети, яку взяв до свого замку король маврів, скориставшись відсутністю її чоловіка, який “на війну пішов далеко”, а тепер з’явився бідним пілігримом під мурами замку. А ще інші дві народні пісні – “Пілігрим” та “Почала без мужа” із традиційними нічними віщими снами, знову ж таки із перевдяганнями та вгадуваннями (наприклад Пустинник – “убраний бравий рицар”).

Корисні уточнення щодо зацікавлень І. Франка піренейським фольклором подав у своїй статті “Іван Франко та іспанське Відродження” літературознавець В. Харитонов. Виявляючи особливий інтерес до дослідження найдавніших народнопоетичних творів, І. Франко стверджував їх тісний зв’язок з обрядами та звичаями, підкреслюючи, що в них “часто вдається розпізнати деколи виразні риси звичаїв, які існували в далекому минулому” [цит. за: 25, с. 43]. Подібну думку І. Франко висловлював 1913 року у передмові до книги “Студії над українськими народними піснями”: “Такі критичні досліди над поєдинчими піснями дуже часто дозволяють нам заглянути ближче в

те, з яких сфер і груп народної маси пили дані пісні, в яких сферах оберталися, яким інтересам чи поглядам служили” [18, с. 16].

І. Франко знав і творчість видатного португальського письменника Луїса ді Камоенса [1524–1580], автора епічної поеми “Лузіади”. У творі “Сойчине крило” (із записок відлюдька), що вперше був надрукований у збірці “На лоні природи і інші оповідання” і в якому І. Франко проявив особливі тонкощі, “аналізуючи психологічні нюанси у відносинах між чоловіком і жінкою” [3, с. 261–262], бачимо наступні роздуми – спогади Хоми-Массіно, який вступає у свій сороковий рік життя і, дотримуючись Горацийового “*Aequam servave mentem*” (“Зберегти рівновагу духу”), вирішує зробити “сьогоднішній празник” тріумфом свого нового світогляду і нової життєвої норми: “Я пройшов важку школу і, здається, навчився в ній дечого. Я погубив багато цвітів по життєвій дорозі, похоронив багато ілюзій та охоронив коштовний плід і виніс його зі всіх катастроф, як Камоенс свою епопею з кораблекрушення, а се, власне, ту вмлість жити і насолоджуватися життям. Жити для себе самого, з самим собою, самому в собі! Життя – се мій скарб, мій власний, одинокий, якого найменшої частинки, одної мінутки не гідні заплатити мені всі скарби світу. Ніхто не має права жадати від мене найменшої жертви з того скарбу, так, як я не жадаю такої жертви ні від кого” [23, с. 54]. І. Франко натякав на знаний факт із життя Луїса ді Камоенса – корабельну аварію, що трапилася біля берегів Гоа. Поет був одним із небагатьох, хто врятувався; “пливучи до берега тримав у одній руці над головою рукопис поеми “Лузіади”, над якою працював уже понад шість років” [4, с. 112]. Поема з’явилася друком 1572 року і принесла Камоенсу світову славу.

Як бачимо, завдяки подвижницькій праці І. Франка три найвидатніші письменники іспанської літератури органічно увійшли в українську культуру, знайшовши своє даліше логічне продовження у талановитих перекладах “Дон-Кіхота” М. де Сервантеса та драм “Овеча криниця” та “Собака на сіні” Лопе де Веги, які зробив уже в наступному столітті видатний майстер перекладу Микола Лукаш.

Список використаної літератури

1. *Безушко В.* Іван Франко про пригоди Дон Кіхота / В. Безушко // Українське слово. – 1957. – № 826, 828.
2. *Возняк М.* Франкова переробка драми Кальдерона / М. Возняк // Іван Франко. Статті і матеріали. Збірник другий. – Львів: вид. ЛДУ, 1949. – С. 149–152.
3. *Денисюк І.* Новаторство новелістики Івана Франка в контексті світової літератури / І. Денисюк // Іван Франко і світова культура: матеріали Міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня, 1986 р.): у трьох кн. – К., 1990. – Кн. 1. – С. 260–263.
4. *Жердинівська М.* Луїс ді Камоенс / М. Жердинівська // Всесвіт. – 1977. – № 9.
5. *Журавська І.* Світові образи в інтерпретації Івана Франка / І. Журавська // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня, 1986 р.): у трьох книгах. – Київ, 1990. – Кн. 1. – С. 192–195.
6. *Павлюк М. М.* Коментарі. Війт заламейський // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1979. – Т. 24. – С. 431–433.
7. *Сулима М.* “Дон-Кіхот” Сервантеса в науковій і творчій спадщині Івана Франка / М. Сулима // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня, 1986 р.): у трьох кн. – К., 1990. – Кн. 2. – С. 373–375.
8. *Франко І.* Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман і його літературна історія / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1980. – Т. 30. – С. 314–538.
9. *Франко І.* Влада землі в сучасному романі / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К.: Наукова думка. – К., 1980. – Т. 28. – С. 176–195.

10. Франко І. Володимир Самійленко. Проба характеристики / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1980. – Т. 37. – С. 193–204.
11. Франко І. До А. Ю. Кримського / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1986. – Т. 49.
12. Франко І. До М. І. Павлика. Львів, 13 січня 1894 р. / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1980. – Т. 49.
13. Франко І. До М. П. Драгоманова / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1986. – Т. 49.
14. Франко І. До редактора видавництва “Herders Konversations Lexicon”. Львів, 18 січня 1909 р. / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1986. – Т. 50.
15. Франко І. До Товариства “Руська бесіда”. Львів, 6 грудня 1893 р. / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1986. – Т. 49.
16. Франко І. Іван Вишенський і його твори / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1980. – Т. 30. – С. 7–211.
17. Франко І. Нова чеська література і її розвиток. Ярослав Врхліцький, його життя і творчість. “Бар-Кохба” / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1980. – Т. 31. – С. 481–498.
18. Франко І. Передне слово. Студії над українськими народними піснями / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1984. – Т. 42. – С. 11–16.
19. Франко І. Поезія XIX віку і її головні представники / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1981. – Т. 31. – С. 501–507.
20. Франко І. Пригоди Дон Кіхота. Мігуель де Сервантес і його “Дон Кіхот” / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1976. – Т. 4. – С. 167–170.
21. Франко І. Принципи і безпринципність / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1980. – Т. 34. – С. 360–365.
22. Франко І. Святий Климент у Корсуні (причинок до історії старохристиянської легенди) / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1981. – Т. 34. – С. 7–347.
23. Франко І. Сойчине крило (Із записок відлюдька) / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1989. – Т. 22. – С. 53–93.
24. Франко І. “Тополя” Т. Шевченка / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К., 1980. – Т. 28. – С. 73–88.
25. Харитонов В. Іван Франко та іспанське Відродження / В. Харитонов // Радянське літературознавство. – 1970. – № 12. – С. 42–51.
26. Харитонов В. Театр П. Кальдерона в переводческом наследии И. Франко / В. Харитонов // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня, 1986 р.): у трьох кн. – К., 1990. – Кн. 2–3. – С. 287–290.
27. Butschynskij D. Ivan Franko y la literatura española / D. Butschynskij. – Madrid, 1953.
28. Manning C. A. La obra literaria de Ivan Franko / C. Manning // Ukraine Libre. – 1956. – № 12–13.

IVAN FRANKO AND SPANISH LITERATURE

Yarema Kravets

*Ivan Franko National University of Lviv,
World Literature Department,
1 Universytetska Str., 431, Lviv 79000, Ukraine,
e-mail: svitlit@franko.lviv.ua*

The article offers an insight into Ivan Franko's Spanish interests, reflected in the author's numerous writings on the place in the world literature occupied by three most prominent representatives of Spanish literature – M. Cervantes, Lope de Vega and P. de Calderon. Apart from such scholarly interests, I. Franko also carried out “a free rehash from prose into verse of most of the first chapter and end of the second chapter of “Don Quixote” and a literary rehash of Calderon's drama “The

Mayor of Zalamea”, and translated separate pieces of Spanish romances and Portuguese folk songs. The latter attracted the writer when he was already sick by the frolic nature of narration, humorous situations, “disguising-guesswork”, and plot lines that are traditional in world literature.

Key words: Ivan Franko, Spanish literature, European novel, “Don Quixote”, literary rehash, Calderon, Pyrenean folklore.

ІВАН ФРАНКО И ИСПАНСКАЯ ЛИТЕРАТУРА

Ярэма Кравец

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра мировой литературы,
ул. Университетская, 1/431, Львов 79000, Украина,
e-mail: svitlit@franko.lviv.ua*

Статья посвящена исследованию суждений И. Франко о месте трех наиболее выдающихся представителей испанской литературы – М. Сервантеса, Лопе де Веги и П. де Кальдерона. И. Франко осуществил свободную переработку из прозы на стих отрывка первой части и окончания второй части “Дон-Кихота”, а также литературную обработку драмы Кальдерона “Саламейский алкальд”, перевел отдельные образцы испанских романсов и португальских народных песен, которые привлекли больного уже писателя игривым сюжетом, комическими ситуациями, элементами “переодевание – разгадывание”, сюжетными линиями традиционными для мировой литературы.

Ключевые слова: Иван Франко, испанская литература, европейский роман, “Дон-Кихот”, литературная обработка, П. де Кальдерон, пиренейский фольклор.

Стаття надійшла до редколегії 08.07.2010

Прийнята до друку 10.10.2010

